

مجله علمی پژوهشی «پژوهش‌های برنامه‌درسی»
انجمن مطالعات برنامه‌درسی ایران
دوره دهم، شماره دوم، پیاپی ۲۰، پاییز و زمستان ۱۳۹۹
صفحه‌های ۱۱۰-۱۲۹

تحلیل مطالبات والدین و دانش‌آموزان از برنامه درسی تاریخ دوره دوم

متوسطه

پروین صمدی* پروین احمدی** سعیده بهروزی نژاد***

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تبیین و کشف مطالبات والدین و دانش‌آموزان از برنامه درسی تاریخ دوره دوم متوسطه در سال ۹۶-۱۳۹۵ انجام شده است. این پژوهش از منظر طرح در زمره پژوهش‌های کیفی و روش آن پدیدارشناسی توصیفی است. مشارکت‌کنندگان بالقوه پژوهش شامل کلیه والدین و دانش‌آموزان منطقه ۷ شهر کرج بود که با استفاده از رویکرد نمونه‌گیری هدفمند و روش نمونه‌گیری با حداکثر تنوع و از طریق مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ۲۰ نفر از والدین و ۲۰ نفر از دانش‌آموزان منطقه ۷ شهر کرج انجام گرفت. مکالمات ضبط و سپس دست‌نویسی شد و با استفاده از روش درون‌مایه‌ای براون و کلارک و به صورت تحلیل مضمون تجزیه و تحلیل شد. داده‌ها شامل، دیدگاه‌ها و تجارب والدین و دانش‌آموزان پیرامون درس تاریخ و موارد مربوط به آن شامل محتوا و روش تدریس تاریخ بود. یافته‌های حاصل از مطالبات والدین و دانش‌آموزان در پنج کد باز شامل: «فهم و تربیت تاریخ»، «وفاداری به حوادث تاریخی»، «دافعه درس تاریخ»، «معلم و درس تاریخ»، و «ساختار و سازمان‌دهی محتوا» و یازده کد محوری شناسایی شد. در مجموع یافته‌ها حاکی از آن است که از مهم‌ترین مطالبات والدین و دانش‌آموزان در تدریس تاریخ، توجه خاص به محتوا و شیوه تدریس در درس تاریخ است. همچنین انتظار داشتند متن تاریخ به صورت وفادارانه به حوادث تاریخی عنوان شود. دانش‌آموزان نیز بر نقش معلم و شیوه‌های تدریس تأکید ویژه داشتند و از مهم‌ترین مطالبات‌شان استفاده از روش‌های فعال تدریس به جهت فعالیت دانش‌آموزان در کلاس درس بود. در واقع در عصر اطلاعات، انتقال اطلاعات نباید هدف باشد بلکه تحلیل و پردازش اطلاعات هدف است و این نیز ضمن استفاده از روش‌های نوین تدریس، و بهره‌مندی از محتوای مناسب امکان‌پذیر خواهد بود. در نهایت باید گفت که دانش‌آموزان به عنوان گسترده‌ترین و اصلی‌ترین مخاطبان درس تاریخ انتظار دارند کتاب درسی تاریخ ضمن ارائه تصویری درست از گذشته، آنها را جهت جستجو و کنکاش در موضوعات تاریخی به تکاپو بیندازد تا در کشف گذشته تاریخی و رمز و رازهای آن با وی همراه باشد.

واژه‌های کلیدی: محتوا، روش تدریس، برنامه درسی تاریخ دوره متوسطه.

* دانشیار گروه برنامه‌ریزی و مدیریت آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران psamadi@alzahra.ac.ir
** دانشیار گروه برنامه‌ریزی و مدیریت آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران pahmadi@alzahra.ac.ir
*** کارشناس ارشد علوم تربیتی، دانشگاه الزهراء saeedeh65beh@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۹۹/۵/۱

تاریخ دریافت مقاله نهایی: ۹۸/۱۱/۲۶

تاریخ دریافت مقاله: ۹۸/۲/۲

مقدمه

به مجموعه حوادث و رویدادهایی که به دست انسان‌های پیشین انجام شده است، تاریخ می‌گویند. این حوادث می‌توانند از نوع سیاسی، فرهنگی و نظامی باشند. تاریخ نشأت گرفته از تجربیات گذشتگان است و یکی از بهترین ابزار برای تربیت فرد به شمار می‌رود. تربیتی که از مطالعه تاریخ به دست می‌آید بسیار مفید و مؤثر است و شاید بتوان گفت مهم‌ترین نتیجه‌ای که از مطالعه تاریخ و تفکر و آموزش صحیح آن به دست می‌آید، تربیت است (mahdizadeh, 1385) بنابراین آموزش تاریخ از اهمیت بسزایی برخوردار است. نگرشی که فرد به ویژگی‌هایی دارد که او را از افراد سایر ملل و اقوام متمایز می‌کند، در تاریخ مشترک هر ملتی جزء مواریث مهم تلقی می‌شود. در این میان شناخت گذشته تاریخ و مواریث یک ملت می‌تواند تأثیر بسزایی در حفظ هویت و فرهنگ آن ملت داشته باشد. تاریخ هر ملت شناسنامه آن ملت است، تاریخ راهنما و هادی ملل است، تاریخ آئینه زندگی است و جامعه بدون آن از محاسن و معایب خود آگاه نمیشود (دبیرخانه راهبردی درس تاریخ، 1391).

بنابراین لازم است این شناخت در ابعاد گوناگون فرهنگی و هویتی به گونه‌ای انجام پذیرد که آینده‌سازان یک مرز و بوم مصادیق فردی و اجتماعی و پایبندی به حفظ و حراست از آنها را نگاه ارزشی هویتی قلمداد کنند تا فرهنگ‌های تازه پدید آمده در جهان توانایی جرح و تعدیل یا حذف آن را نداشته باشند. تاریخ آئینه گذشتگان است و آنچه در تاریخ هر ملتی دیده می‌شود، قطعاً نشانی از ارزش‌ها و هنجارهای آن ملت دارد که شاکله وجودی آن محسوب می‌شود. در تأیید این نکته خیراندیش آورده است: «تاریخ هر ملتی، بخشی مهم از هویت و موجودیت آن ملت به شمار می‌آید؛ بخشی حساس و سرنوشت‌ساز، آن‌چنان که انکار آن به هیچ وجه امکان‌پذیر نیست.» (khair andish, 1384) در واقع تاریخ، تجربه‌های گذشته را به تجربه‌های کنونی ما می‌افزاید و زندگی ما را پرمایه‌تر می‌کند. اتکا بر تجارب گذشته غالباً اخذ تصمیم را در زندگی آسان می‌کند. هرکس با بازنگری در خاطرات گذشته خود، ناخودآگاه تاریخ را خرد زندگی خود می‌کند و در هر قدم خویش از آن فایده می‌گیرد (Gal, 1348).

دو گروه در رابطه با برنامه درسی از اهمیت بالایی برخوردارند. گروه اول دانش‌آموزانی هستند که از منابع بنیادی هستند و با موضوع‌های درسی درگیر می‌شوند، شناخت آنان منوط به آگاهی از توانمندی‌های رشدی، تمایلات و هیجاناتی که یادگیری آنها را متأثر می‌کند، ویژگی‌های

فردی و فهم موقعیت و کارکرد احتمالی اقتصادی آنان در آینده است. دانش‌آموزان بهترین موقعیت را برای شرح مزایا و موانع برنامه درسی دارند چراکه مواد درسی باید برای یادگیرنده جالب و معنادار باشد (Fathi vajargah, 1388). در واقع در آموزش و پرورش باید به خواسته‌های اساسی دانش‌آموزان توجه شود تا بر مبنای آن مطالبات، دانش‌آموز توانایی‌ها و مهارت‌هایی را برای زندگی واقعی کسب کند. بنابراین باید الویت‌ها و خواسته‌های دانش‌آموزان را شناخت تا بتوان رهنمودهای آموزشی را با این شناخت‌ها سازش داد. بنابراین شناخت دانش‌آموز و آگاهی از مطالبات وی می‌تواند راهی برای علاقمند کردن دانش‌آموز به مطالعه دروس مختلف از جمله تاریخ باشد. دانش‌آموزان سطح تجربی برنامه درسی به شمار می‌روند. از منظر کلاین این نوع برنامه پدیده‌ای است که از طریق دریافت ادراک‌ها و برداشت‌های دانش‌آموزان پس از این که در معرض برنامه درسی قرار گرفتند شکل می‌گیرد. برنامه درسی تجربه شده هم شامل نگرش‌های دانش‌آموزان نسبت به برنامه درسی است و هم آموخته‌های آنان را از برنامه درسی دربر می‌گیرد (Mehrmoammadi, ۱۳۹۰: ۲۶). در واقع هر دانش‌آموز بر مبنای علایق، ارزش‌ها، توانمندی‌ها و تجارب قبلی خود نسبت به مطالب ارائه شده عکس‌العمل نشان می‌دهد و دست به انتخاب می‌زند. و بدین ترتیب برنامه‌ای منحصر به فرد و شخصی برای هر یک از آنها شکل می‌گیرد که از آن تحت عنوان برنامه درسی تجربه شده نام می‌برد (Fathi vajargah, 1392,17)

گروه دوم خانواده می‌باشد. خانواده نخستین نهاد اجتماعی است که فرد در آن پا به عرصه زندگی می‌گذارد و اولین پایه‌های تعلیم و تربیت در آن گذارده می‌شود. شاید این سخن شگفت‌آور به نظر برسد که نخستین کلاس آدم‌ها، درخانه‌ها شکل گرفته است. بدین معنا که، در درس تاریخ جامعه‌هایی که دارای سنت پهلوانی و جنگجویی بوده‌اند، زنان، و در اصل مادران، در محیط خانه برای کودکان خود، از اقدامات پهلوانان، که همان دل‌ورمردان خاندان خویش بوده‌اند، سخن به میان می‌آورده‌اند. در واقع نخستین تحسین‌کنندگان پهلوانان، همسران و به‌طور کلی زنان بوده‌اند که به دیده تحسین به اعمال پهلوانی می‌نگریسته‌اند (Khair andish, 1384). بدین ترتیب تاریخ با هر محتوا و مضمونی، دربردارنده مسائل اساسی تربیت نسل آینده محسوب می‌شود. از این‌روست که می‌گوییم نخستین درس و کلاس تاریخ، در خانه‌ها بوده است. شفاهی و با مقاصد معین تربیتی. خانواده، هر چند دنیای کوچکی است و بسیاری از وقایع درون آن کوچک و کم‌اهمیت و تکراری است، اما نباید فراموش کرد که محیط خانواده، به‌خصوص در سنین کودکی، بسیار تأثیرگذار است و در همان حال، آنچه که شخص با آن روبه‌رو می‌شود، در حافظه بلند او وارد می‌شود. همچنین

شکل‌گیری علایق و سلیقه‌ها و آنچه که منش و بینش یک فرد را تشکیل می‌دهد در این مرحله صورت می‌گیرد. در واقع والدین برای دانش‌آموزان سرمشق به حساب می‌آیند و این سرمشق‌ها تعیین می‌کنند که دانش‌آموز به چه چیزهایی اهمیت دهد. بنابراین مطالباتی که والدین از برنامه درسی به ویژه درس تاریخ دارند می‌تواند در نگرش دانش‌آموزان نسبت به این درس تأثیرگذار باشد. نقش خانواده در کنار مدرسه و بالاخص دبیران می‌تواند سبب رشد چشمگیر علاقمندی دانش‌آموزان به موضوعات درسی شود.

در ارتباط با مطالبات والدین و دانش‌آموزان از درس تاریخ تحقیقاتی اندکی صورت گرفته است و به عبارتی این امر در ابتدای راه خود می‌باشد. با این حال برخی از پژوهش‌ها درس تاریخ و ویژگی‌های آن را مورد توجه قرار داده‌اند که در ادامه به برخی از آنها می‌پردازیم.

در پژوهشی با عنوان بررسی علل عدم تمایل دانش‌آموزان به یادگیری درس تاریخ، به عوامل مربوط به خانواده و والدین توجه شده و آن را بسیار تأثیرگذار عنوان کرده است. در پژوهشی با عنوان عقیده دانش‌آموزان درباره تاریخ، به بررسی دیدگاه دانش‌آموزان نسبت به تاریخ به عنوان یک موضوع درسی پرداخته شده. هدف از این پژوهش بررسی ادراکات دانش‌آموزان درباره سودمندی مطالعه تاریخ، بازخورد دانش‌آموزان نسبت به مواد آموزشی استفاده شده در تدریس تاریخ و سهم معلمان در این بازخورد عنوان شده بود. در این پژوهش به پارامترهای اقتصادی، اجتماعی، جغرافیایی و پیشینه قومی توجه شده بود. پژوهش کیفی و به صورت مصاحبه صورت گرفته و نتایج به دست آمده از آن نشان می‌دهد که بین درک دانش‌آموزان از درس تاریخ با مفهومی که برنامه درسی تاریخ سعی در ترویج آن دارد تضادی عمیق وجود دارد. از نظر دانش‌آموزان این‌گونه تاریخ برای آنها مفید نمی‌باشد و نمی‌تواند روی فکر و درک دانش‌آموزان در رابطه با گذشته تأثیری بگذارد. این پژوهش در نهایت پیشنهاد می‌دهد که در زمان تدوین درس تاریخ به خواسته‌های دانش‌آموزان توجه شود زیرا دانش‌آموزان باید آموزش‌های تاریخی را در زندگی واقعی خود تجربه کنند و دانش‌آموزان مهم‌ترین بخش در فرایند یاددهی یادگیری هستند. بررسی نمادهای هویت ملی در کتاب‌های درسی تاریخ و علوم اجتماعی دوره متوسطه عنوان پژوهش دیگری است که توسط فیاض و قوشچی (۱۳۸۹) به انجام رسیده است. در این تحقیق سعی بر آن بوده نمادهای هویت ملی در کتاب درسی تاریخ و علوم اجتماعی مورد کنکاش قرار گیرد. در این تحقیق از روش کیفی و از نوع تحلیل محتوا بهره برده شده است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که با توجه به نقش مهمی که نهاد آموزش و پرورش در فرایند هویت‌یابی دانش‌آموزان دارد و به تبع آن کتاب‌های درسی که در نظام آموزشی

ایران محور و رکن اساسی کار در مدارس هستند، آن‌چنان که شایسته است در این کتاب‌ها به هویت ملی مخاطبان پرداخته نشده و توجه قابل قبولی مبذول نشده است. رابرت تورب (۲۰۲۰) در پژوهش خود با عنوان تفکر تاریخی و چالش آموزش تاریخ به مفهوم تفکر تاریخی و توصیف شایستگی‌های شناختی مربوط به تفکر تاریخی پرداخته است. در این پژوهش به مفهوم آموزش تاریخ از دو جنبه مفهوم تفکر تاریخی در آموزش تاریخ و پیامدهای تفکر تاریخی در آموزش تاریخ توجه شده است. در نهایت این پژوهش نشان می‌دهد که به چالش آموزش تاریخ باید بسیار گسترده‌تر و پیچیده‌تر از آنچه که به تفکر تاریخی مربوط می‌شود اهمیت داد. در پژوهش دیگری که به وسیله ساونینج (۲۰۱۹) با عنوان حساسیت در آموزش تاریخ در سراسر اروپا و اسرائیل انجام شده به بررسی تأثیر موضوعات خاص و تأثیرگذار بر روی آموزش تاریخ و ادغام آن با آموزش تاریخ پرداخته شده است. محقق در این پژوهش اذعان می‌نماید که موضوعاتی خاص و حساس از قبیل معلم (مهارت، دانش، اعتقادات و هویت) ترکیب کلاس درس، برنامه درسی ملی و سیاست‌های ملی مواردی هستند که بر روی آموزش تاریخ بسیار تأثیرگذارند. Chrysa (۲۰۱۰)، در پژوهشی با عنوان عقیده دانش‌آموزان درباره تاریخ، به بررسی دیدگاه دانش‌آموزان نسبت به تاریخ به عنوان یک موضوع درسی پرداخته است. وی هدف از این پژوهش را بررسی ادراکات دانش‌آموزان درباره سودمندی مطالعه تاریخ، بازخورد دانش‌آموزان نسبت به مواد آموزشی استفاده شده در تدریس تاریخ و سهم معلمان در این بازخورد عنوان کرده بود. پژوهش کیفی و به صورت مصاحبه صورت گرفته و نتایج به دست آمده از آن نشان می‌دهد که بین درک دانش‌آموزان از درس تاریخ با مفهومی که برنامه درسی تاریخ سعی در ترویج آن دارد تضادی عمیق وجود دارد. این پژوهش در نهایت پیشنهاد می‌دهد که در زمان تدوین درس تاریخ به خواسته‌های دانش‌آموزان توجه شود زیرا دانش‌آموزان باید آموزش‌های تاریخی را در زندگی واقعی خود تجربه کنند و دانش‌آموزان مهم‌ترین بخش در فرایند یاددهی یادگیری هستند. Berk (۲۰۱۱) در پژوهشی به بررسی موضوعاتی پرداخته که دانش‌آموزان در رابطه با آنها کنجکاو هستند و تمایل دارند در درس تاریخ وجود داشته باشد. در این پژوهش همچنین به دنبال دلایل دانش‌آموزان برای این کنجکاوی بودند. ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش پرسش‌نامه محقق ساخته بوده که با دانش‌آموزان انجام شده و مصاحبه‌ای که با دبیران انجام گرفته

1. Robert thorp

2. Geerte m.savenije

3. Chrysa

4. Berk

است. نتایج پژوهش مبین آن بود که دانش‌آموزان تمایل داشتند به جای تاریخ جهان و اروپا به بررسی دوران حکومت‌های قوی که در کشور آنها وجود داشته و پیروزی‌های آنها بپردازند.

muriirs Isabella^۱ و همکاران (۲۰۱۴) به تحلیل روش‌های آموزش تاریخ در مدارس

متوسطه پرداخته‌اند. هدفی که آنها از انجام این مطالعه عنوان می‌کنند دستیابی به روش‌های تدریس تاریخ است به طوری که کارایی درس تاریخ را افزایش دهد. روش استفاده شده در این پژوهش توصیفی-پیمایشی بوده است. نتایجی که آنها از تحلیل روش‌های مختلف آموزش تاریخ در مدارس متوسطه به دست آوردند حاکی از این بوده است که روش‌هایی مانند بارش مغزی، مناظره و روش‌های پنل بیشترین تأثیر را بر روی کارایی آموزش تاریخ دارند. در انتها به این نکته نیز توجه شده که در مدارس متوسطه این روش‌ها با وجود تأثیر بالا به ندرت استفاده می‌شوند.

در این میان، نقش کتاب‌ها و برنامه‌های درسی، به ویژه مسئولیت‌های واگذار شده به معلمان در نظام آموزشی هر کشور، و همچنین دیدگاهی که اولیاء نسبت به جایگاه و ارزش درس تاریخ دارند اساسی و زیربنایی خواهد بود؛ زیرا در طراحی مباحث و موضوعات مورد نظر و هدایت‌گری معلم و تشویق والدین است که دانش‌آموزان این نوع آگاهی را کسب می‌کنند. از این رو "یادگیری تاریخ می‌تواند به هویت فرهنگی به ویژه ایجاد وحدت ملی در کشور ما کمک کند." (Ahmadi، ۱۳۸۰). اولیاء دانش‌آموزان در موفقیت یا عدم موفقیت یک درس تأثیرگذار هستند. تصوراتی که از طریق اولیاء و فضای حاکم بر خانه در دانش‌آموزان شکل می‌گیرد خود عامل مهمی در علاقمندی یا بی‌توجهی به یک درس خاص است. طرز تلقی اولیاء نسبت به دروس گوناگون و علاقه و حساسیتی که در آنان نسبت به برنامه درسی وجود دارد نگرش‌هایی را در ذهن فرزندان نسبت به پیگیری امور تحصیلی به وجود می‌آورد. این نگرش‌ها هم می‌توانند دانش‌آموز را به نقش فعال وادار نمایند و هم ممکن است آنها را منفعل ساز (Maleki، ۱۳۹۰). بنابراین دیدگاه دانش‌آموزان نسبت به درس تاریخ و اهمیت آن در زندگی می‌تواند نشأت گرفته از دیدگاه والدین باشد. اطلاعات تاریخی یکی از مهم‌ترین ابعاد درک و فهم اجتماعی است که بدون آن انسان نمی‌تواند به کمال برسد. تاریخ با ذکر حقایق بزرگ، سرنوشت‌ها و سرگذشت‌های شگفت‌انگیز و موفقیت‌ها فرصت مغتنمی را در اختیار خواننده می‌گذارد تا از آنها بیاموزد. از سوی دیگر باید اشاره کرد که دوره متوسطه بیش از دوره‌های قبلی با جامعه ارتباط دارد. دانش‌آموزان در این دوره هم از لحاظ روانی و ذهنی خود را

^۱ muriirs Isabella

آماده ورود به جامعه و ایفای نقش‌های مختلف می‌بینند و هم جامعه از او انتظار دارد که توانایی‌های نسبی در انجام وظایف سیاسی، اجتماعی و اقتصادی را کسب نماید. از آنجا که دانش‌آموزان در این دوره از تفکر انتزاعی سطح بالایی برخوردارند پیام‌های یک طرفه و القایی را به سختی می‌پذیرند. بنابراین شناخت و آگاهی از تاریخ تأثیر شگرفی بر نگرش و بینش دانش‌آموزان خواهد داشت و می‌تواند به آنها در درک واقعیت و اتخاذ موضع‌گیری‌های صحیح در زندگی کمک کند. که این نیز به کمک دبیران تاریخ امکان‌پذیر است. اگر دبیر تاریخ بپذیرد که برداشت دانش‌آموزان از تاریخ، انعکاس و بازخورد همان چیزی است که او به عنوان تاریخ به آنها معرفی می‌کند، بیش از پیش به تأثیر نگرش‌های صحیح در تدریس درس تاریخ واقف خواهد شد و در کسب نگرش صحیح و اصلاح باورهای کنونی خود نسبت به درس تاریخ خواهد کوشید (afzalan,1384) با توجه به اهمیت دوره متوسطه و همچنین نقش کلیدی درس تاریخ در شکل‌دهی هویت و وحدت شهروندان، باید عنوان کرد که کتاب‌های درسی و به ویژه محتوای آنها به عنوان ابزاری جهت شکل‌گیری هویت فردی و ملی دانش‌آموزان استفاده می‌شود. این در حالی است که نتایج تحقیقات (baharloo,1387, sadeghzadeh,1386, shamshiri & noshadi 1386) نشان از آن دارد که هویت ملی در محتوای کتاب‌های درسی ایران به طور مناسب مورد توجه قرار نگرفته است.

باتوجه به اهمیتی که درس تاریخ دارد هدف از این پژوهش، نقد و تحلیل درس تاریخ با تکیه بر مطالبات والدین و دانش‌آموزان است. به عبارتی سؤالات این پژوهش عبارت است از: ۱- مطالبات و خواسته‌های والدین از درس تاریخ چیست؟ ۲- مطالبات و خواسته‌های دانش‌آموزان از درس تاریخ چیست؟

روش پژوهش

مطالعه پیش‌رو با طرح پژوهش کیفی^۱ و روش پژوهش پدیدارشناسی توصیفی یا هوسرلی برای تحلیل داده‌های کیفی با تحلیل مضمون^۲ نتایج حاصل از مصاحبه انجام گرفته است. تحلیل تماتیک روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. این روش فرایندی است برای تحلیل داده‌های متنی و همچنین داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند (Braun & Clarck, ۲۰۰۶). در رویکرد کیفی در این پژوهش از روش نمونه‌گیری

^۱ qualitative research

^۲ thematic analysis

هدفمند و حداکثر تنوع استفاده شده است چرا که والدین و دانش‌آموزان از اقشار متفاوت جامعه و با نگرش‌های متفاوتی بودند. در نمونه‌گیری هدفمند محقق سعی نموده است به صورت غیرتصادفی و با استفاده از قضاوت، داوری شخصی و تلاش سنجیده نمونه‌هایی را انتخاب کند که از درک و اطلاعات کافی در رابطه با موضوع مورد مطالعه و بیشترین تفاوت ممکن در میان عقاید و نگرش برخوردار باشند. زیرا این افراد تنها افرادی هستند که می‌توانند اطلاعات مورد نیاز را ارائه دهند یا با برخی از معیارهایی که مد نظر محقق است مطابقت دارند. در این پژوهش، ابتدا پژوهشگر اولین مصاحبه آزمایشی را به انجام رساند و جمع‌آوری اطلاعات تا حدود سی نفر از والدین و بیست و هفت نفر از دانش‌آموزان ادامه یافت. تا جایی که به نظر می‌رسید با انجام مصاحبه‌ای جدید و افزایش اطلاعات، مقولات جدیدی به دست نمی‌آید. در واقع مابقی مصاحبه‌ها تا آنجا ادامه یافت که به نظر می‌رسید با افزایش اطلاعات، اصطلاحاً اشباع حاصل شده و مقولات جدیدی به دست نمی‌آید.

منظور از اشباع در مطالعات کیفی این است که مصاحبه‌ها و مشاهدات، باید تا آنجا ادامه یابد که پژوهشگر نوع و یا مقوله جدیدی کشف نکند و به تدریج دریابد که مصاحبه‌های جدید، تکراری است. با این روش نمونه‌گیری نمونه این پژوهش شامل ۲۰ تن از والدین و ۲۰ نفر از دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه بودند. مصاحبه‌ها به صورت تک‌به‌تک و رودررو، بر روی نوار صوتی ضبط و سپس به صورت متن پیاده شد. محقق در فرایند مصاحبه به لحاظ ایجاد درکی عمیق‌تر، از میان پاسخ‌ها سؤالات مصاحبه شونده، سؤالات دیگری را مطرح نمود تا بدین ترتیب به تحلیل عمیق‌تر نتایج حاصل از پژوهش دست یابد. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات، مطابق با مراحل شش‌گانه روش تحلیل درون‌مایه‌ای پیشنهادی براون و کلارک، به این صورت انجام گرفت که در مرحله اول که آشنایی با داده‌ها است، با بازخوانی داده‌ها به دفعات متعدد، نظرات و درک کلی از مصاحبه و مسائل درون آنها یادداشت شده است. مرحله دوم شامل ایجاد کدهای ابتدایی بود که از میان سخنان شرکت‌کنندگان در مصاحبه نکات بارز استخراج و کدگذاری شد. مرحله سوم که مرحله یافتن درون‌مایه‌ها است، مبتنی بر مرتب کردن و جاگذاری کدهای ابتدایی در درون‌مایه‌های ابتدایی و نامگذاری آنها بود. در مرحله بعد به بازنگری درون‌مایه‌ها پرداختیم تا درون‌مایه‌های تکراری حذف و یا دو درون‌مایه به یک درون‌مایه تبدیل شود. مرحله بعد که تعریف و نامگذاری درون‌مایه‌ها نام دارد، جوهره این درون‌مایه‌ها در قالب درون‌مایه‌های اصلی که ماهیتی انتزاعی دارند، نامگذاری شدند.

¹ familiarizing with data

² defining and naming themes

در نهایت مرحله آخر تحلیل درون‌مایه‌ای که گزارش یافته‌ها است، انجام شد. جهت تأیید اعتبار داده‌ها، یافته‌های این مطالعه به شرکت‌کنندگان ارائه شده و آنها نظرات خود را در مورد هماهنگی یافته‌ها و درون‌مایه‌ها با تجربیات خود ابراز کردند و در صورتی که اطلاعات جدیدی از آنها به دست می‌آمد، در توصیف نهایی لحاظ می‌شد. به منظور افزایش اعتبار تحقیق، تحلیل و کدگذاری داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار اطلس تی.ای. صورت گرفت.

یافته‌ها

یافته‌های حاصل از مصاحبه با والدین و دانش‌آموزان در ارتباط با مطالبات‌شان از برنامه درسی تاریخ نشان داد که هر کدام خواستار تغییراتی بودند. در یافته‌های به دست آمده از والدین و دانش‌آموزان در مجموع به پنج کد باز و یازده کد محوری دست یافتیم. که در ذیل به کدهای باز و کدهای محوری و برخی از مصادیق آنها اشاره می‌شود.

کد باز ۱: فهم و تربیت تاریخ

تاریخ عامل تربیت فرزندان این مرزوبوم است و بی‌توجهی به آن اثرات نامطلوبی در فردای نوجوانان مان خواهد داشت. نتیجه این عدم توجه تا حدودی در مصاحبه‌های انجام شده با والدین به نمایش در آمد. چراکه در میان سخنان هیچ یک از والدین به نقش هویت بخشی تاریخ اشاره نشد که خود نشانگر عدم اطلاع افراد از این موضوع می‌باشد. در اینجا به تنها درون‌مایه فرعی از نظر والدین اشاره می‌شود:

کد محوری ۱: عبرت‌آموزی

تجزیه و تحلیل مصاحبه‌های انجام شده با والدین نشان از این داشت که از نظر بیشتر والدین تاریخ جهت مطالعه زندگی گذشتگان و استفاده از تجربیات نسل‌های قبلی در جریان زندگی امروز است. اما بسیاری از والدین بر این باور بودند که تاریخ به شکل درستی که سبب عبرت‌آموزی شود آموزش داده نمی‌شود. به عنوان مثال به بخش‌هایی از سخنان والدین اشاره می‌شود که کد شماره ۴ در این باره گفت: «به نظر من هدف از مطالعه تاریخ، آشنا کردن دانش‌آموزان با تاریخ، سرنوشت و وقایعی هست که در گذشته اتفاق افتاده به شکلی که دانش‌آموز رو نسبت به سرنوشتش حساس کنه. اما با این شیوه آموزش که هدف بچه‌ها فقط حفظ کردن مطالب و نمره گرفتن شده، نمی‌تونیم

¹ producing the report

به این هدف دست پیدا کنیم»

در این میان دانش‌آموزان نیز به شکل‌های گوناگون به این موضوع اشاره کرده و مطالعه تاریخ و سیر در حوادث گذشته را موجب عبرت‌آموزی می‌دانستند. به عنوان مثال به بخشی از سخنان کد ۲ در زیر اشاره می‌شود:

«هدف از مطالعه تاریخ آشنایی ما با زندگی گذشتگان مون و عبرت گرفتن از اونهاست. منم دوست دارم بدونم افراد در گذشته چطور زندگی می‌کردن و چه کارهایی انجام دادن. ولی به خاطر محتوا و حجم زیاد اصلاً علاقه‌ای به فرا رسیدن ساعت تاریخ ندارم چون در نهایت مجبورم به جای توجه به زندگی گذشتگان، فقط مطالب رو حفظ کنم».

کد باز ۲: وفاداری به حوادث و وقایع تاریخی

والدین به شیوه نگارش تاریخ توجه کرده و آن را عامل جاذبه یا دافعه در تاریخ می‌دانند. والدین در این زمینه به دو درون‌مایه فرعی اشاره کردند که به تفکیک کد در زیر می‌آید:

کد محوری ۱: امانتداری

از نظر والدین کتاب تاریخ به شکل کامل و همه جانبه مسائل را مطرح نکرده و در برخی قسمت‌ها کم و کاست وجود دارد. بر طبق نظر والدین همین کاستی‌ها سبب درگیری ذهنی دانش‌آموز می‌شود. چراکه امروزه با توجه به عصر اطلاعات و ارتباطات دانش‌آموزان به منابع مختلفی مجهز هستند که می‌توانند از طریق آنها مطالب جدیدی دریافت کنند. زمانی که این مطالب در تناقض با مطالب کتاب باشد و دانش‌آموز دلیل موجهی برای رد آن نداشته باشد دچار سردرگمی شده و به مرور از مطالعه تاریخ خسته می‌شود. به عنوان مثال کد شماره ۹ در این ارتباط گفت: «به نظر من در صحت و سقم تاریخ دستکاری شده و به همین علت هم مطالب اون خیلی به دل نمی‌شیند. در واقع آگه به تاریخ به شکل واقعی نگاه بشه و در عنوان کردن مطالب به ذکر حقایق، چه خوب و چه بد، پرداخته بشه باعث جذابیت درس می‌شه».

بنابراین یکی از مطالبات والدین از برنامه درسی تاریخ این است که حوادث و رویدادها و نقش افراد در این حوادث به شکل کامل و بدون کم‌وکسری گفته شود و در نهایت با استفاده از روش‌های تجزیه و تحلیل این فرصت به دانش‌آموز داده شود که خود به خوب یا بد بودن یک فرد پی ببرد نه این‌که محتوا این موضوع را به وی القا کند.

کد باز ۳: دافعه درس تاریخ

از نظر والدین تاریخ با تمام اهمیتی که دارد با توجه به نوع نگارش و دیدگاهی که جامعه نسبت به آن دارد برای دانش‌آموزان نه تنها جذاب نیست، بلکه این عوامل سبب دافعه تاریخ می‌شود. با این مقدمه به توضیح درون‌مایه‌های فرعی زیر، از نظر والدین می‌پردازیم:

کد محوری ۱: حجم کتاب

از نظر والدین حجم کتاب تاریخ به اندازه‌ای است که دانش‌آموز مجبور است ساعات زیادی را صرف مطالعه و به یادسپاری حوادث آن نماید. از طرفی محتوایی که ارائه شده چنان‌که گذشت هیچ ارتباطی با زندگی واقعی دانش‌آموز ندارد. به عبارتی فراگیر ناچار است تمام این حجم را حفظ کند تا بتواند نمره مناسبی در امتحان کسب کند. عدم ارتباط محتوای ارائه شده با زندگی واقعی و انبوه اسامی و حوادث و رویدادها سبب دلزدگی دانش‌آموز از مطالعه تاریخ می‌شود. چراکه آموزش آن نیز به گونه‌ای است که حافظه‌مداری را تقویت می‌کند، نه تجزیه و تحلیل و تفکر پیرامون حوادث را. در این زمینه به بخشی از سخنان کد ۸ اشاره می‌شود: «وقتی در کلاس درس فقط روخوانی یا سخنرانی معلم اتفاق می‌افتد، فرزند منم زمان زیادی رو برای حفظ کردن همون مطالب صرف می‌کنه. و چون هیچ نتیجه‌ای از درس تاریخ نمی‌گیره، در نتیجه اونو به اجبار می‌خونه. به نظر ما اگه حجم مطالب کم بشه و یا مرتبط با زندگی امروز بچه‌ها باشه فراگرفتن اون آسون‌تر می‌شه و بچه‌ها به مطالعه علاقه مند میشن» از نظر والدین، یا حجم کتاب باید کاهش یابد یا ارتباط مستقیم با زندگی دانش‌آموز داشته باشد تا فراگیر بتواند به راحتی آن را درک کند.

کد محوری ۲: جایگاه رشته تاریخ در جامعه

به نظر می‌رسد از نظر والدین، تحصیل در رشته تاریخ، جایگاه بلندمرتبه‌ای را در جامعه به فرزندشان نخواهد داد. البته این امر در جامعه امروز ما در رابطه با رشته‌های علوم انسانی به شکل گسترده وجود دارد و در این میان تاریخ نیز از این دیدگاه مبرا نیست. در این زمینه نظرات والدین ارائه می‌شود: «من ترجیح میدم فرزندم زمان بیشتری رو صرف مطالعه ریاضی و فیزیک بکنه، چون تأثیر این درس‌ها در آیندش خیلی بیشتر از تاریخه...» در واقع جو حاکم بر جامعه به نوعی بر روی نگرش والدین نیز تأثیرگذار بوده و قبولی فرزندان خود در رشته‌های علوم و فنی را مایه افتخار می‌دانند. در حالی که این امر در ارتباط با بسیاری از رشته‌های انسانی وجود ندارد.

کد محوری ۳: لذت‌مندی در نگارش

یکی از دلایل گرایش و علاقمندی انسان به موضوعات و کارهای گوناگون، لذت بردن از آنهاست. کتاب تاریخ ویژگی‌های خاصی را می‌طلبد تا افراد به سمت آن سوق پیدا کنند. اگر متن کتاب تاریخ در خود جنبه‌هایی همچون یادآوری لحظات شیرین و باشکوه، اعمال مثبت حماسی قهرمانان، سرگذشت پیروزی‌ها و کامیابی‌ها را به همراه داشته باشد خواننده از مطالعه آن احساس لذت خواهد کرد. در این زمینه والدین نیز اعتقاد داشتند که یکنواختی کتاب باعث عدم علاقه فرزندان‌شان به مطالعه تاریخ می‌شود که در ارتباط با این موضوع به بخش‌هایی از سخنان کد ۲ اشاره می‌شود: «من فکر می‌کنم بهتر بود وقایع تاریخی رو در قالب داستان می‌آوردن...» در این صورت فرزندم علاقه بیشتری به دنبال کردن مطالب پیدا می‌کرد...» همچنین والدین استفاده بیش از حد از اسامی و شخصیت‌ها در متن کتاب را عاملی در جهت کاهش انگیزه دانش‌آموز به مطالعه تاریخ می‌دانستند.

کد باز ۴: معلم و درس تاریخ

والدین در مصاحبه‌های خود به مواردی اشاره داشتند که به نظر می‌آید منجر به عدم توانایی معلم در آموزش صحیح درس تاریخ می‌شود و حتی موجب می‌شود از بار ارزشی این درس نیز کاسته شود. از نظر دانش‌آموزان نیز معلم نقش اصلی را در ارائه مطالب تاریخی ایفا می‌کند.

کد محوری ۱: روش تدریس

مصاحبه‌های انجام شده حاکی از آن بود که والدین نیز به نحوه تدریس معلم توجه زیادی مبذول داشته و آن را یکی از علل اصلی علاقمند ساختن دانش‌آموزان به درس تاریخ می‌دانند. به طوری که از نظر بسیاری از والدین، معلم با هنری که دارد می‌تواند کسل‌آورترین متون و دروس را به جذابترین‌ها تبدیل کند. به عبارتی سخنان والدین گویای این مطلب بود که یک معلم با انتخاب روش تدریس می‌تواند باعث علاقمندی دانش‌آموز به درسی که از آن متنفر بوده شود و یا بالعکس دانش‌آموزی را که به درسی علاقه داشته، نسبت به مطالعه بی‌انگیزه کند. به عنوان مثال به گزیده‌ای از سخنان کد ۴ اشاره می‌شود: «روش تدریس و نحوه ارائه مطالب از طرف معلم، باعث جذب دانش‌آموز به درس میشه... ولی معلمی که درسی مثل تاریخ رو فقط به شیوه سخنرانی تدریس می‌کنه نمی‌تونه هیچ جذابیتی برای درسش ایجاد کنه». والدین انتظار دارند از روش‌های نوین به‌جای سخنرانی استفاده شود و دانش‌آموزان نیز درگیر فرایند یاددهی یادگیری شوند تا با دریافت مسئولیت از حالت منفعل بودن خارج شده و به کاوش در زمینه تاریخ علاقمند شوند. از نظر دانش‌آموزان نیز

دبیرانی که از شیوه‌های نوین استفاده می‌کنند معمولاً دانش‌آموزان را به مشارکت در امر تدریس تشویق کرده و چون دانش‌آموزان مسئولیت بخشی از آموزش را برعهده می‌گیرند، یادگیری برای آنها لذت‌بخش خواهد بود. در مصاحبه‌هایی که انجام شد دانش‌آموزان نیز به روش‌های تدریس دبیران خود اشاره کرده و آن را عامل مهمی در تقویت انگیزه خود برای مطالعه می‌دانستند که به برخی از آنها اشاره می‌شود. به عنوان مثال کد شماره ۵ در این ارتباط گفت: «روش تدریس معلم ما همراه با ذکر داستان و شوخی... در واقع معلم ما مطالب رو به شکلی می‌گه که برای ما آسون و قابل فهم میشه. حتی اگه اون مطلب رو در کتاب نخونده باشیم».

کد محوری ۲: آگاهی معلم

دومین درون‌مایه فرعی که والدین به نسبت بالایی به آن اشاره داشتند آگاهی و علم معلم نسبت به درسی که تدریس می‌کند بود. از نظر آنان در زمان انفجار اطلاعات، و با توجه به اطلاعاتی که در دسترس دانش‌آموزان هست، معلمان نیز باید همگام با این پیشرفت اطلاعات پیشرفته و دامنه اطلاعات خود را به روز کنند تا بتوانند پاسخی منطقی و قابل قبول به سؤال‌های دانش‌آموزان داشته باشند. با این حال بسیاری از والدین اعتقاد داشتند که معلمان فرزندان آنها حتی نسبت به رشته تخصصی خود نیز آگاهی و دانش کافی را ندارند. در اینجا هم به بخشی از مطالبات والدین در این رابطه اشاره می‌شود به عنوان مثال کد ۶ عنوان کرد: «گاهی اوقات فرزند من اعتراض می‌کنه و می‌گه سؤالی رو که از معلم می‌پرسم نمی‌تونه جواب بده و به جای پاسخ درست فقط می‌گه به سؤالی خارج از متن جواب نمی‌دم. سؤال من اگه خارج از متن مربوط به تاریخ هست. از نظر من این امر به خاطر عدم اطلاع صحیح معلم از مباحث رشته تخصصیسه». دانش‌آموزان نیز به این درون‌مایه با عنوان اطلاعات دبیر اشاره داشتند و نسبت به ناکافی بودن اطلاعات دبیر خود اعتراض کرده و آن را دلیلی بر کاهش انگیزه خود جهت مطالعه و تحلیل مسائل تاریخی می‌دانستند که در زیر به برخی از آنان اشاره می‌شود. به عنوان مثال کد ۳ در این ارتباط عقیده داشت: «من فکر می‌کنم اطلاعات تاریخی دبیر روی نگاهش به تاریخ تأثیرگذاره و این نگاه (چه مثبت و چه منفی) به دانش‌آموز هم منقل می‌شه. اما اطلاعات تاریخی دبیر تاریخ ما، اطلاعاتی در حد کتابه و نه بیشتر، چرا که وقتی سؤالی ازش می‌پرسیم که خارج از کتابه ولی در رابطه با درسه، نمی‌تونه جواب بده. همین کارش باعث شده منم فقط محتوای کتاب برام مهم باشه و اگه در جایی برام سؤالی پیش بیاد خیلی پی‌گیرش نمی‌شم چون قرار نیست تو امتحان ازش سؤال بیاد».

کد محوری ۳: شیوه ارزشیابی

امروزه با تحول ایجاد شده در سیستم آموزش و یادگیری، ارزشیابی بر توانایی دانش‌آموز در بیان کاربرد و اثبات دانش و مهارت‌ها تأکید دارد. با این همه به نظر می‌رسد شیوه ارزشیابی تاریخ همچنان بر محفوظات دانش‌آموز تأکید دارد. از نظر والدین ارزشیابی بر پایه محفوظات و در نتیجه گرایش به نمره ۲۰ موجب تغییر تمرکز دانش‌آموز از یادگیری عمیق مطالب درسی به سوی حفظ کردن سطحی مطالب می‌شود. در نتیجه انگیزه درونی برای یادگیری کاهش می‌یابد و دانش‌آموز فقط بر روی دریافت نمره متمرکز می‌شود. در این رابطه به مصاحبه‌های انجام شده با والدین اشاره می‌شود. کد ۹ در این ارتباط عنوان کرد: «وقتی زمان امتحان تاریخ می‌رسد، فرزند من مدت زمان زیادی رو به تاریخ اختصاص می‌دهد تا بتونه همه مطالب کتاب رو حفظ کنه... و مادام تکرار می‌کنه که آگه بتونه همه مطالب کتاب رو عیناً حفظ کنه نمره خوبی در امتحان می‌گیره». همچنین والدین به محتوای کتاب که غنی از نام‌ها و حوادث مختلف است اشاره داشتند و آن را نیز دلیلی می‌دانستند که موجب ارزشیابی حافظه‌محور می‌شود. بر این اساس و با توجه به مصاحبه‌های انجام شده، والدین شیوه ارزشیابی را نیز جزء هنرهای معلم می‌دانند و اعتقاد دارند که معلم می‌تواند در زمان تدوین سؤالات از بارحافظه محوری بکاهد و به تفکر، توجه کند.

کد باز ۵: ساختار و سازمان‌دهی محتوا

محتوای کتاب‌های تاریخ عامل دیگری بود که دانش‌آموزان در مصاحبه‌های خود به آن اشاره کردند و آن را یکی از دلایل بی‌علاقگی خود به درس تاریخ دانستند. از نظر آنان محتوای ارائه شده در درس تاریخ خیلی متناسب با سن و خواسته‌های دانش‌آموزان نیست و از جذابیت خاصی برخوردار نمی‌باشد. همچنین آنان از عدم پیوستگی مطالب در کتاب تاریخ گله داشتند و معتقد بودند موضوعات به صورت ناگهانی تغییر می‌یابند که این امر موجب سردرگمی آنها می‌شود. این در حالی است که کتاب درسی به دلیل اهمیتی که در تعیین محتوا و خط مشی نظام آموزشی کشور دارد، کانون توجه مسئولان، کارشناسان و دست‌اندرکاران آموزش و پرورش است. بر این اساس به درون‌مایه‌های فرعی زیر اشاره می‌شود:

کد محوری ۱: جذابیت

محتوای کتاب‌ها باید به گونه‌ای تدوین شود که متناسب با نیازها و علایق فراگیران باشد و آنان را به سمت و سوی مطالعه متن سوق دهد. با این حال به نظر می‌رسد محتوای کتاب‌های درسی

تاریخ دارای کم‌ترین جذابیت چه از لحاظ تصاویر و چه از لحاظ خود متن درسی می‌باشد. به عنوان مثال به بخشی از سخنان کد ۴ اشاره می‌شود: «متن کتاب به شکلیه که منو به تاریخ کشورم علاقه‌مند نمی‌کنه. من در کتاب تاریخ معاصر به جز بدبختی مردم کشورم چیز دیگه‌ای ندیدم. مثلاً قرارداد ۱۹۰۷، ترکمنچای و ... همه نشانه‌ بدبختی مملکت ما بوده. نصف مملکت رو دو یا سه شاه دادن رفته، امتیازهایی که به کشورهای دیگه دادیم، سفرهای پادشاهان، اینا همه جزء بدبختی ایران به شمار میرن. من چه علاقه‌ای میتونم به این بدبختی پیدا کنم.» همچنین دانش‌آموزان به تکراری بودن متن نیز اشاره کردند و آن را عامل عدم جذابیت کتاب درسی دانستند.

کد محوری ۲: پیوستگی

عامل دومی که در رابطه با محتوای درسی مورد توجه دانش‌آموزان بود پیوستگی مطالب می‌باشد. از نظر بیشتر دانش‌آموزان متن درسی از پیوستگی مناسبی برخوردار نبوده و وقایع تاریخی بدون هیچ ارتباطی با هم، پشت سر هم آمده‌اند. دانش‌آموزان تأکید داشتند که این حوادث به گونه‌ای ذکر شده‌اند، درحالی‌که آنها هنوز با سلسله یا حکومت اول ارتباط برقرار نکرده و آن را درک نکرده‌اند، ناگهان مطلب تمام شده و به سراغ سلسله و حکومت بعدی می‌رود. از نظر بیشتر آنان عدم پیوستگی و انسجام مطالب باعث سردرگمی آنان می‌شود. در نتیجه نمی‌توانند ارتباط عمیقی با محتوای کتاب برقرار کنند که این امر منجر به مطالعه سرسری و روخوانی و حفظ کردن وقایع می‌شود. اشاره دانش‌آموزان به این مسائل در بخشی از سخنان‌شان در ادامه می‌آید. به عنوان مثال کد ۷ معتقد بود: «به نظر من مطالب به صورت پیوسته و منسجم نیست و مدام از یک موضوع به موضوع دیگه‌ای میریم، بدون این که ارتباط دو موضوع رو درک کنیم... در واقع فرصتی برای درک مطالب نیست».

کد محوری ۳: ساده‌سازی

سومین عاملی که در بحث محتوا نسبت به آن توجه شد، ساده و قابل فهم بودن مطالب کتاب درسی است. از منظر دانش‌آموزان نوع متن کتاب درسی تاریخ به گونه‌ای است که متناسب با سن آنان نبوده و درک آن برای دانش‌آموزان تا حدودی سخت و سنگین است. مصاحبه‌های انجام شده با دانش‌آموزان نشان‌دهنده این است که متن کتاب درسی تاریخ به اندازه کافی ساده و قابل فهم نیست که در ادامه به سخنان برخی از آنان اشاره می‌شود. به عنوان نمونه کد ۱۰ در این باره عنوان کرد: «مطالب خیلی سنگین و پیچیده است. ای کاش مطالب رو ساده‌تر بیان می‌کردن. مثلاً در اول کتاب از مطالبی که سال‌های قبل خوندم مرور می‌کردیم بعد وارد بحث پیچیده می‌شدیم. این امر

جذابیت کتاب رو برای من کم کرده».

بحث و نتیجه‌گیری

مطالبات والدین از برنامه درسی تاریخ به عنوان الگوهای اولیه و مهم دانش‌آموزان مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در رابطه با محتوا والدین به تاریخ‌نگاری اشاره داشتند. در زمینه تاریخ‌نگاری به دو زیرمجموعه فرعی امانت‌داری و لذت‌مندی در نگارش اشاره کردند. در ارتباط با امانت‌داری اعتقاد داشتند که کتاب با سوگیری جانبدارانه نوشته شده و عدم قضاوت در رابطه با حوادث تاریخی در آن روی نداده. به عبارتی آنها معتقد بودند نگارنده در رابطه با مسائل تاریخی قضاوت انجام داده و همه چیز همان‌گونه که اتفاق افتاده تعریف نشده است. از نظر والدین عنوان کردن مطالب تاریخی بی هیچ کم‌وکاستی منجر به تفکر دانش‌آموز در رابطه با آن حادثه می‌شود. در نتیجه سبب افزایش تمایل دانش‌آموز به بررسی علل و عوامل آن حادثه خواهد شد. بنابراین در این رابطه مطالبات والدین همه‌جانبه‌نگری در نگارش کتاب تاریخ بود. از نظر والدین اگر در کتاب تاریخی به جای این همه شکست‌ها و امتیازات داده شده به کشورهای بیگانه، به مقاومت‌ها و پیروزی‌ها در زمان‌های مختلف اشاره می‌شد، تمایل دانش‌آموزان برای مطالعه را افزایش می‌داد. والدین معتقد بودند که تعداد شکست‌ها و ناکامی‌های موجود در حوادث تاریخی کتاب تاریخ آنقدر زیاد است که دانش‌آموز به این باور می‌رسد که در گذشته کشوری ضعیف و عاری از هرگونه موفقیتی داشته است. دانش‌آموزان نیز معتقد بودند نحوه نگارش محتوای کتاب درسی تاریخ باید به گونه‌ای باشد که موجبات احساس حقارت را در خواننده ایجاد نکند. تمام ملت‌ها شکست و پیروزی داشته‌اند اما بهتر است از بزرگ‌نمایی آن خودداری کرده و تاریخ را سفید و سیاه جلوه ندهند. در غیر این صورت خواننده نه تنها به این تاریخ افتخار نمی‌کند بلکه آن را مایه سرشکستگی نیز می‌داند. از سویی والدین انتظار داشتند وقایع تاریخی به جای نقل قول، به شکل داستان روایت شود تا دانش‌آموز را جذب نماید. همچنین والدین به تعداد بیشمار اسامی و حوادث نیز در کتاب تاریخ اشاره کردند و آن را عاملی دانستند بر ایجاد رویکرد حافظه‌محوری. در رابطه با روش تدریس، والدین ابتدا به نقش معلم و اهمیت او در امر آموزش اشاره داشتند و سپس روش تدریس و میزان آگاهی معلم و روش ارزشیابی را مورد بحث قرار دادند. از منظر والدین تمامی کمبودها و نقایص موجود در یک برنامه را می‌توان با آموزش صحیح جبران کرد که این نیز از وظایف معلمان است. در ارتباط با روش تدریس، والدین انتظار داشتند نحوه تدریس به گونه‌ای باشد که منجر به

فعالیت فرزندان آنها شود، از سویی به نظر برخی از آنان عدم استفاده از روش‌های جدید می‌تواند به دلیل عدم آگاهی معلم از علوم روز و روش‌های نوین باشد. بر این اساس بیشتر والدین به این امر تأکید داشتند که دبیر عصر حاضر نه تنها در رشته تخصصی خود، که در برخی رشته‌های دیگر نیز باید اطلاعات مناسبی داشته باشد تا بتواند در مقابل سؤالات مکرر دانش‌آموز دنیای فناوری پاسخگو باشد. در نهایت آنان معتقد بودند محتوای زیاد کتاب و روش تدریس منجر به رویکرد حافظه‌محوری در ارزشیابی شده و سؤالات امتحانی همه پرسش‌هایی هستند که دانش‌آموز باید مانند مطالب کتاب به آنها پاسخ دهد. در نهایت این که مطالبات والدین در زمینه محتوا و روش تدریس به همه جنبه‌نگری در تدوین محتوا، اصل لذت‌مندی در نگارش یا به عبارتی توجه به موفقیت‌ها و پیروزی‌ها، کاهش حجم کتاب، نقش خود معلم و آگاهی وی هم از تاریخ و هم از سایر علوم و بهبود شیوه ارزشیابی خلاصه شده است. دانش‌آموزان نیز ابتدا به معلم توجه کرده و نقش او را متذکر می‌شدند و سپس به روش تدریس او اشاره می‌کردند. از نظر دانش‌آموزان، معلم نقش اصلی را در آموزش ایفا می‌کند و توانایی آن را دارد که بی‌انگیزه‌ترین دانش‌آموزان به مطالعه را به باانگیزه‌ترین، و نامناسب‌ترین محتوا را به جذاب‌ترین تبدیل کند. دانش‌آموزان در زمینه روش تدریس، تمرکز بیش از حد دبیر تاریخ بر روی روش سخنرانی و یک طرفه بودن آموزش را عنوان کردند و آن را مانعی برای جذب به درس تاریخ می‌دانستند. آنها انتظار داشتند با توجه به پیشرفت روز افزون علم و ایجاد روش‌های نوین تدریس معلم نیز به فکر استفاده از روش‌های تازه باشد تا در حین آموزش دانش‌آموزان نیز درگیر شوند و از سویی بتوانند با دیدی بازتر به مطالب تاریخی نگاه کنند و آن را تجزیه و تحلیل نمایند. سخنان دانش‌آموزان نشانگر این بود که آنان نیز با برخی از روش‌های تدریس آشنایی داشته و استفاده از آنها را برای درس تاریخ مناسب‌تر از سخنرانی می‌دیدند. این سخن زمانی خود را بیشتر نشان داد که دانش‌آموزانی در طی مصاحبه اعلام کردند که دبیران آنها از شیوه‌های نوین استفاده می‌کنند و در صورت نبود امکانات نیز، خود امکاناتی را فراهم می‌آورند. دانش‌آموزان به روش‌هایی چون بحث گروهی، تحلیل و تفکر، استفاده از فیلم، تصاویر و ... اشاره کردند. دانش‌آموزان به اشکال مختلف به محتوا نیز اشاره داشتند و عنوان می‌کردند که این محتوا نه تنها آنها را جذب نمی‌کند بلکه عامل دوری گزیدن آنها از محتوا نیز هست چرا که محتوا فقط مسیر کمبودها و شکست‌های تاریخ کشورمان را به تصویر کشیده که باعث ناامیدی آنها از دوران گذشته تاریخی خود می‌شود. در واقع آنها نه تنها به این تاریخ افتخار نمی‌کنند، بلکه آن را مایه شرمساری نیز می‌دانند. علاوه بر جذابیت، این گروه به پیوستگی مطالب

نیز اشاره کردند و اعتقاد داشتند این مطالب تا حد زیادی از هم گسسته بوده و هیچ ارتباطی بین سلسله‌های مختلف تاریخی وجود ندارد که این امر موجب سردرگمی آنها می‌شود و توانایی ارتباط مؤثر با حادثه تاریخی در بین دانش‌آموزان از بین می‌رود. همچنین آنها انتظار داشتند که محتوای آموزشی متناسب با سن و نیازهای فراگیران تدوین شود که همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد تحقیقات نشان از عدم تناسب متن کتاب تاریخ با سن دانش‌آموزان دارد. این امر موجب می‌شود درک مطالب کتاب برای آنها سخت شود و در نتیجه به جای درک منطقی و درست وقایع تاریخی فقط آنها را حفظ می‌کنند و به زودی نیز به فراموشی خواهند سپرد. با توجه به این موارد امید است در تدوین محتوای کتاب‌های درسی به مطالبات والدین و دانش‌آموزان توجه شود و در تدریس تاریخ از دبیرانی استفاده شود که خود، خواهان مطالعه تاریخ هستند و آن را مهم و کارآمد تلقی می‌کنند.

جدول ۱. طبقه‌بندی درون‌مایه‌های اصلی و فرعی از دیدگاه والدین

درون‌مایه اصلی	درون‌مایه فرعی
فهم و تربیت تاریخ	عبرت‌آموزی
وفاداری به حوادث و وقایع تاریخی	امانت‌داری
دفاعه درس تاریخ	حجم زیاد کتاب
	جایگاه تاریخ
	لذتمندی در نگارش
معلم و درس تاریخ	روش تدریس
	آگاهی معلم
	ارزشیابی

جدول ۲. طبقه‌بندی درون‌مایه‌های اصلی و فرعی از دیدگاه دانش‌آموزان

درون‌مایه اصلی	درون‌مایه فرعی
فهم و تربیت تاریخ	عبرت‌آموزی
وفاداری به حوادث و وقایع تاریخی	امانت‌داری
معلم	روش تدریس
	اطلاعات دبیر
ساختار و سازمان دهی محتوا	جذابیت
	پیوستگی
	ساده‌سازی

منابع

الف. فارسی

- افضلان، فریده. (۱۳۸۴). دانش‌آموزان و تاریخ. مجله رشد تاریخ. دوره ششم. شماره ۴.
- برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران. نگاشت پنجم. تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش و پرورش. دبیرخانه طرح تولید برنامه درسی (۱۳۸۸).
- بهارلو، م. (۱۳۸۷). بررسی جایگاه هویت ملی در کتاب‌های درسی رشته‌های ریاضی فیزیک، علوم تجربی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی-دانشگاه الزهرا
- خویی نژاد، غلامرضا. (۱۳۸۳). «تعریف برنامه درسی» در: برنامه درسی، نگاه‌ها، رویکردها و چشم‌اندازها. ویراستار محمود مهرمحمدی، تهران: سمت.
- خیراندیش، عبدالرسول. (۱۳۹۱). کاربرد ساختن آموزش تاریخ، رشد آموزش تاریخ. دوره سیزدهم. شماره ۳.
- خیراندیش، عبدالرسول. (۱۳۸۹). آموزش تاریخ در خانه. رشد آموزش تاریخ. دوره یازدهم. شماره ۳. دفتر انتشارات کمک آموزشی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.
- خیراندیش، عبدالرسول. (۱۳۸۴). آموزش رسمی تاریخ، ضرورت‌ها و تنگناها. مجله رشد آموزش تاریخ، دوره ششم. شماره ۳.
- شکاری، عباس و خدادادی، مهدی. (۱۳۹۰). کاربرت اصول و معیارهای سازمان‌دهی محتوای برنامه درسی تاریخ ایران و جهان در دوره متوسطه، مجله علمی پژوهشی «پژوهش‌های برنامه درسی». انجمن مطالعات برنامه درسی ایران، دوره اول، شماره دوم، پاییز و زمستان ۹۰.
- شمشیری، ب و نوشادی، م. (۱۳۸۶). بررسی میزان برخورداری کتب فارسی و تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی تحصیلی از مؤلفه‌های هویت ملی، فصلنامه مطالعات برنامه درسی، سال دوم، شماره ۶۱، صفحه ۵۱-۷۸.
- صادق زاده، رقیه. (۱۳۸۶). بررسی نمادهای هویت ملی در کتاب‌های درسی تاریخ و ادبیات فارسی دوره متوسطه رشته علوم انسانی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه الزهرا.
- فتحی واجارگاه، کوروش. (۱۳۹۲). برنامه درسی به سوی هویت‌های جدید. مؤسسه پژوهشی برنامه‌ریزی درسی و نوآوری‌های آموزشی: آیتز. چاپ دوم.

- فتحی واجارگاه، کوروش. (۱۳۸۸). *اصول و مفاهیم برنامه‌ریزی درسی*. تهران: بال.
- کانل، و. ف. (۱۳۶۸). *تاریخ آموزش و پرورش در قرن بیستم*. ترجمه حسن افشار. تهران: نشر مرکز.
- گال، رژه. (۱۳۸۴). *تاریخ تربیت*. ترجمه محمد مشایخی. تهران: بینام.
- ملکی، حسن. (۱۳۹۰). *برنامه‌ریزی درسی (راهنمای عمل)*. چاپ شانزدهم. تهران: پیام اندیشه.
- مهدی‌زاده، احمد. (۱۳۸۵). *مجله رشد آموزش تاریخ*. شماره ۲۵. وزارت آموزش و پرورش، زمستان ۸۵.
- مهرمحمدی، محمود. (۱۳۹۰). *برنامه درسی نظرگاه‌ها، رویکردها و چشم‌انداز*. ویراست دوم. تهران: سمت.
- هاشمی، حمید. (۱۳۸۵). *تاریخ ایران از آغاز تا عصر حاضر*. انتشارات: فرهنگ و قلم.

ب. انگلیسی

- Berk, neval akca. (2011). "the topics that students are curious about in the history lesson", *procedia social behaviorial sciences* 15.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). "Using thematic analysis in psychology", *qualitative research in psychology*, Vol3, No2 curriculum K.S.A llyn Bacon.
- Chrysa, Tamisoglou. (2010). "Students idea about school history: a view from Greece", *procedia social and behavioral science*.
- Geerte, Msavenije. & Nicola, Brauch. (2019). "sensitivities in history teaching across Europe and Israel", *pedagogy, culture and society*.
- Muriirs Isabella Mwathwana. & Chegge hangai. (2014). "an analysis of history teaching methodology in high school: a case of tigania and igmbe districts", *journal of education and practice*
- Robert thorp. & Anders persoon. (2020). "on historical thinking and the history educational challenge", *educational philosophy and theory*.